

Bilgiyi Ahlak Sahasında Konumlandırmak: Zagzebski'nin Erdem Teorisi

Positioning Knowledge on the Realm of Ethics: Zagzebski's Virtue Theory

Tuba Nur UMUT
ORCID: 0000-0003-0201-6228 | E-Posta: tndonmez@ankara.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı
Assistant Professor, Ankara University, Faculty of Divinity, Department of History of Philosophy
Ankara, Türkiye
ROR ID: [01wntqw50](https://orcid.org/01wntqw50)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Umut, Tuba Nur. "Bilgiyi Ahlak Sahasında Konumlandırmak: Zagzebski'nin Erdem Teorisi". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 32 (Eylül 2023), 6-35.
<https://doi.org/10.35415/simakifd.1248797>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	29. 01. 2023
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	14. 04. 2023
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 09. 2023
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (Araştırma Makalesi)
Peer-Review (Değerlendirme)	Double anonymized - Three External (Üç Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme).
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>)
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (Evet) – Turnitin / Ithenticate
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare (<i>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</i>)
Complaints (Etik Beyan Adresi)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (<i>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</i>)
Copyright & License (Telif Hakkı ve Lisans)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (<i>Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>)

Özet

Ahlak felsefesinin geçmişten bu yana en önemli kavramlarından olan erdem, epistemolojide de 1980 sonrasında gündeme alınmış, akabinde erdem epistemolojisi, felsefi araştırmanın gelişen alanlarından biri haline gelmiştir. Fail temelli bir yaklaşım olan erdem epistemolojisinde entelektüel erdem ne olduğuna ilişkin farklı anlayışlar alanda iki ana akımı, güvenilirci yaklaşım ve mesuliyetçi yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Entelektüel erdemleri karakter özellikleri olarak ele alan ve entelektüel erdemleri ahlakî erdemler ile yakınlaştıran mesuliyetçi yaklaşımın önde gelen ismi Linda T. Zagzebski'dir (1946-). *Zihnin Erdemleri* (1996) eserinde teorik ahlak ile normatif epistemoloji arasında bir ilişki kuran Zagzebski, epistemik değerlendirmenin ahlakî bir değerlendirme türü olduğunu öne sürer. Bu çalışmada öncelikle Zagzebski'nin erdem epistemolojisi tartışmalarında nerede konumlandığı gösterilmektedir. Akabinde çalışma, Zagzebski'yi bilgi ile ahlak arasında bağ kurmaya iten sebepleri tespit etmekte, onun erdem teorisinde bu bağın nasıl kurulduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu çerçevede Zagzebski'nin entelektüel ve ahlakî erdemleri yakınlaştırma kaygısı, yani teorisinin arka planındaki saikler çalışmada şu maddeler altında sunulmuştur: 1- Çağdaş felsefede natüralist yaklaşımların epistemolojide empirik çalışmaları öne çıkarması ve epistemolojinin normatif boyutunun ihmal edilmesi, 2- Kadim düşünceden kopan modern felsefede ahlakın çerçevesinin daraltılması ve epistemoloji ile ahlak arasındaki ortak hususlara dikkat çekilmemesi, 3- Epistemolojide mevcut yaklaşımların bilginin değeri problemine açıklama sunmada yetersiz kalması, 4- Eylem temelli modern ahlak kuramlarının sorunlu yapılarının epistemolojideki teorilere yansımaları, 5- İçselcilik ve dışsalcılık gibi epistemolojinin kendi iç tartışmalarında çıkmazların aşılammaması. Zagzebski, söz konusu problemleri gözeterik alternatif bir erdem teorisi teklif etmektedir. Onun teklif ettiği motivasyon temelli mesuliyetçi erdem anlayışına göre erdem iki bileşenden oluşmakta, motivasyon unsurunun yanında güvenilir başarı unsurunu da ihtiva etmektedir. Zagzebski, motivasyon temelli erdem teorisini hem entelektüel erdemlere hem de ahlakî erdemlere ilişkin değerlendirme sunabilecek vüsatte kurgular. O, teorisini dahilinde etik ile epistemoloji arasındaki benzerlikleri ve ilişkileri göstermeye çalışır. Üstelik Zagzebski, erdem teorisinin epistemolojide değer problemi, bilginin tanımı, Gettier meseleleri gibi problemlere çözüm sunduğunu öne sürer. Teorisinin diğer teorilere göre avantajlarını ortaya koyar. Söz konusu yaklaşım Zagzebski nazarında ahlakî ve epistemik değerlendirme arasındaki keskin ayrımı anlamsızlaştırmaktadır. Bu itibarla o, ahlakın sahasını genişleterek entelektüel erdemlerin ahlakî erdemlerin bir türü olduğunu, normatif epistemolojinin ise etiğin bir alanı olduğunu savunur. Söz konusu teorik çerçevede ahlakta eylemlerin değerlendirilmesine paralel bir şekilde inançlar değerlendirilecektir. Ortaya koyduğu kaygılarla Zagzebski, çağdaş felsefeye ilişkin oldukça önemli sorunlara dikkat çekmiş, sorunları çözmeye yönelik teorisine de çok mühim bir teşebbüste bulunmuştur. Hususen erdem neliğine dair detaylı açıklamalar sunması, erdem teorisinin diğer yaklaşımlara göre avantajlı olduğu noktalara işaret etmesi, erdem motivasyon birleşeni ile yetinmeyip başarı unsuruna da dikkat çekmesi, entelektüel erdemler ve ahlakî erdemler arasındaki ilişkileri, yakınlığı göstermesi, Zagzebski'nin erdem teorisinin dikkate değer yönlerini oluşturur. Zagzebski, teorisinde normatif epistemoloji ile teorik etik arasındaki irtibatı gösterecek hususları ortaya koymaktadır. Bununla birlikte kanaatimizce Zagzebski'nin erdem teorisi ile ahlak sahasını genişletme iddiasında bulunmasından ziyade etik ve epistemoloji arasındaki bağlantıyı tesis etme iddiasında kalması, onun teorisini daha savunulabilir kılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe Tarihi, Erdem Epistemolojisi, Mesuliyetçilik, Linda Zagzebski, Entelektüel Erdemler, Ahlakî Erdemler.

Abstract

The concept of a virtue, which is very important in ethics since its beginning, has been adopted by epistemologists in the 1980s, and then, virtue epistemology has become a growing field of philosophical inquiry. In virtue epistemology, which is an agent-based approach, different understandings of what intellectual virtue is have revealed two main streams, the reliabilist approach, and the responsibilist approach. T. Zagzebski (1946-) is the leading name of the responsibilist approach, which considers intellectual virtues as character traits for cognitive achievement and closes intellectual virtues with moral virtues. Zagzebski, who establishes a relationship between theoretical ethics and normative epistemology in her *Virtues of the Mind* (1996), argues that epistemic evaluation is a type of moral evaluation. This study first shows where Zagzebski is positioned in virtue epistemology. Afterward, the study states the reasons that lead Zagzebski to establish a link between knowledge and morality and tries to show how this link is established in her virtue theory. In this context, Zagzebski's concern to bring intellectual and moral virtues closer, that is, the motives behind her theory are presented under the following themes in this study: 1- Emphasizing empirical studies in epistemology in contemporary philosophy by naturalist approaches and disregarding the normative dimension of epistemology, 2- Narrowing the framework of morality in modern philosophy, which moves away from ancient thought and the lack of attention to the common points between epistemology and ethics, 3- Inadequacy of existing approaches in epistemology to provide an explanation for the value problem for knowledge, 4- Reflection of problematic structures of action-based ethical theories on theories in epistemology, 5 -Inability to overcome problems such as Internalism and Externalism in epistemological debates. Zagzebski proposes an alternative virtue theory by considering these problems. Her motivation-based responsibilist virtue theory includes components of motivation and reliable success. Zagzebski's motivation-based virtue theory is capable of providing an evaluation of both intellectual and moral virtues. Zagzebski tries to show the similarities and relations between ethics and epistemology within her theory. In addition, she reveals that virtue theory offers solutions to problems such as the definition of knowledge, Gettier issues, and value problem in epistemology. She shows the advantages of theory over other theories. This approach renders the sharp distinction between moral and epistemic evaluation meaningless in Zagzebski's view. In this respect, she extends the field of morality to cover the normative aspects of cognitive activities and argues that intellectual virtues are types of moral virtues, and normative epistemology is a branch of ethics. In this theoretical framework, beliefs will be evaluated in parallel with the evaluation of actions in morality. With her theory, Zagzebski drew attention to critical problems related to contemporary philosophy and made a significant attempt to solve these problems. In particular, Zagzebski's virtue theory provides detailed explanations about what virtue is, points out to advantages of her theory over other theories, draws attention to the reliable success as well as the motivation component, and shows the relationships and closeness between intellectual and moral virtues, which constitute the remarkable aspects of the virtue theory. Zagzebski, in her theory, reveals the points that show the connection between normative epistemology and theoretical ethics. However, it would be more defensible for Zagzebski to remain in the claim of establishing the connection between ethics and epistemology rather than expanding the range of ethics.

Keywords: History of Philosophy, Virtue Epistemology, Responsibilism, Linda Zagzebski, Intellectual Virtues, Moral Virtues.

Giriş

Felsefenin temel alanları arasındaki irtibat, bütünlüklü bir dünya görüşünün varsayıldığı kadim ve klasik dönem felsefî düşüncesinde, Platon, Aristoteles, İbn Sina, Aquinas gibi sistem filozoflarının görüşlerinde net bir şekilde görülebilmektedir. Modern sonrası dönemde bütünlüklü yapıların parçalanması, sistem felsefeleri dahilinde söz konusu ilişkilerin kurulma imkanını büyük ölçüde ortadan kaldırmış, günümüzde diğer bilimlerde olduğu gibi felsefî araştırmada uzmanlaşmaların artması, felsefî ilgilerin spesifik hale gelmesi ise bu ilişkileri kurma teşebbüslerini yahut irtibatların görünürlüğü azaltmıştır. Böylesi bir vasatta, “erdem” kavramı üzerine bina edilen bir araştırma zemini, birçok kimseye ahlak alanını çağrıştıracaktır. Son birkaç on yıldır epistemoloji tartışmalarında yer bulan “erdem epistemolojisi” terkihi ile neyin kastedildiği ve erdem kavramının epistemoloji ile ilişkisinin nasıl kurulduğu ise izah gerektirebilecektir. Esasında bu izah talebi oldukça anlaşılırdır; zira erdem epistemologları arasında da epistemik yahut entelektüel erdemlerin¹ neler olduğu, neleri içerdiği, ahlakî erdemlerle epistemolojinin irtibatı gibi sorulara verilen cevaplar arasında ihtilaflar mevcuttur.

Erdem epistemolojisinde mevcut ihtilaflar arasında öne çıkan akımlardan birinin, mesuliyetçi yaklaşımın önde gelen ismi, 1996'da yayımladığı *Zihnin Erdemleri (Virtues of the Mind)* eseri ile Linda T. Zagzebski'dir. Zagzebski'nin yalnızca teorik epistemoloji tartışmalarına odaklanan bir felsefeci olmadığını; çağdaş dünyada kendini gösteren yönelimleri, bağlamları da dikkate alarak epistemoloji ile ahlak arasında bir irtibat kurmaya çalıştığını belirtmek gerekir. Nitekim o, bilgiyi ahlakî kaygılardan ayıran tutumun alternatifini aramaya yönelir. Bu yöneliminde ahlak ve epistemolojiyi erdem teorisi üzerinden yakınlaştırmayı önerir.

Bu çalışmada öncelikle Zagzebski'nin görüşlerinin erdem epistemolojisinde nasıl konumlandığı ortaya konulacak akabinde onun entelektüel ve ahlakî erdemler arasındaki ilişkilendirme biçimi, onu söz konusu ilişkilendirmeye götüren saiklerle birlikte ele alınarak

¹ Çağdaş erdem epistemolojisi literatüründe “epistemik erdemler” ve “entelektüel erdemler” ifadelerinin genellikle birbirlerinin yerine kullanıldığı görülür. Ancak kadim ve klasik literatürde entelektüel erdemlerin çağdaş kullanımdan, hususen mesuliyetçi yaklaşımın kullanımından farklılık gösterdiğine, buradan hareketle bu iki kullanım arasında ayrıma gidilebileceğine ilişkin süregelen bir tartışma da mevcuttur. Bk. Hasan Yücel Başdemir, “Epistemik Erdemler”, *İnsan, Din ve Erdemlilik*, ed. Mustafa Çakmak - Hüseyin Algur, (İstanbul: Dem Yayınları, 2022), 87-89. Fakat Zagzebski epistemik ve entelektüel erdemler arasında fark gözetmediği için çalışmamızda söz konusu iki kavramsallaştırma arasında ayırım yapılmamıştır.

değerlendirilecektir. Neticede onun teşebbüsünün epistemolojiyi ahlak alanında konumlandırmaktan ziyade iki alan arasındaki irtibatı tesise hizmet ettiği kanaati aktarılacaktır.

1. Entelektüel Erdemleri Epistemolojide Merkeze Almak

Çağdaş epistemolojide meselelere yaklaşımlar en genel hatlarıyla inanç temelli ve fail temelli olmak üzere iki şekilde ele alınır. Erdem epistemolojisi, inancın ya da önermenin özelliklerinden ziyade epistemik değerlendirmede kişilerin özelliklerine odaklanmasıyla ikinci kategoriye girmektedir. Erdem kavramını epistemoloji tartışmalarına dahil eden erdem epistemolojisi, insan bilişine ilişkin değerlendirmeleri, entelektüel erdemler ve fail ile ilgili değerlendirmeler açısından, dolayısıyla failin bilgi oluşturma mekanizması açısından ele almayı önerir. Bu çerçevede inanç, entelektüel erdemlere sahip fail tarafından üretildiği için doğru inanç olma özelliğini haiz olabilecektir. Çağdaş epistemoloji literatürüne “erdem epistemolojisi” kavramsallaştırmasını dâhil eden Ernest Sosa'nın 1980 yılında² epistemolojide erdem merkezli yaklaşıma yönelik önerisinin ardından erdem epistemolojisi yaygın kullanılan bir kavram halini almıştır ve günümüzde erdem düşüncesinin epistemolojik meseleleri ele almada nasıl işlevsel olabileceği noktasında farklı yönelimlerin katkılarıyla söz konusu alan gelişmeye devam etmektedir.

Esasında epistemolojide entelektüel erdemlere vurgu tümüyle yeni bir teşebbüs olarak görülmez. Nitekim epistemolojide erdeme yapılan vurgu, felsefe tarihinde entelektüel erdemler ile ahlakî erdemler arasında ayırım yapan ve erdem teorilerinde kendisine müracaat edilen ismi, Aristoteles'i akla getirmektedir.³ Bu çerçevede erdem epistemolojisi, kökleri Antik Yunan felsefesine uzanan, Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik*'te entelektüel erdemlere yönelik vurgusunu kalkış noktası alan bir bilgi anlayışı olarak da görülür.

Erdem epistemolojisi literatüründe Aristoteles'e ve yaptığı ayırma da tartışmalarda sıklıkla işaret edilmektedir. Fakat Aristoteles'in ortaya koyduğu çerçeve büyük ölçüde dönemin bilişsel psikolojisine dayandığından, sabit bir insan doğası, ya da değişmeyen doğrular gibi hususları içerdiğinden Aristotelesçi analiz yeniden yorumlanmakta, yeni

² Sosa 1980 yılında yayımladığı “The Raft and the Pyramid (Sal ve Piramit)” başlıklı makalesi ile entelektüel erdem kavramını ortaya atmış, yayımlandığı dönemde epistemolojinin temel tartışmalarından olan temelcilik ve bağdaşıcılık arasındaki çatışmayı önlemeye çalışmıştır. Sosa'nın söz konusu yaklaşımı için bk. Kemal Batak, *Aristoteles'ten Ernest Sosa'ya Erdem Epistemolojisi* (İstanbul: İz, 2017), 119-136.

³ Bk. Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür (Ankara: Ayraç, 1997), 114-119 (1139a-1141a).

yorumlarda bilişsel bilimlerdeki yeni yönelim ve kabuller dikkate alınmaktadır.⁴ Yine Aristoteles'e dayanan erdem geleneğinde mutluluk, ahlakî ve entelektüel erdemli eylemlerden bileşenler içermektedir. Söz konusu düşüncede entelektüel erdemlerden hâsıl olan bir tefekkür, iyi bir yaşamın merkezi unsurlarından sayılır. Fakat Zagzebski'nin de dikkat çektiği gibi çağdaş bilişsel aktivite tefekkürden ziyade araştırma/soruşturma ile karakterize edilir. Dolayısıyla çağdaş söyleme uygun olması için Aristotelesçi kabullerde bazı değişiklikler yapılması gerekecektir.⁵

Erdem epistemolojisi erdemleri temel almakla birlikte farklı yaklaşımları barındıran bir alan görünümündedir. Bununla birlikte, tüm erdem epistemologlarının benimsediği bazı hususlara işaret edilebilir: Öncelikle, erdem epistemolojisi alanında çalışanlar, epistemolojinin normatif bir yönünün olduğu ve epistemik normlar, değer ve değerlendirme ile ilgilenmesi gerektiği konusunda hemfikirdir. Dolayısıyla epistemoloji betimleyici bir alan değil; delillerin nasıl değerlendirileceğini, inançların nasıl oluşturulacağı gibi bilgiye dair hususların "nasıl olması" gerektiğine dair görüşleri de içeren bir alandır. İttifak edilen bir diğer husus, epistemik gerekçelendirmede entelektüel erdemlerin merkezi bir konumda yer almasıdır. Failerin epistemik olarak değerli oluşları, onların inançlarına da değer atfetmemizi sağlar. Yani epistemik değerlendirme öncelikle failer için uygulanır. Belirli inançların epistemik durumu, inanca sahip kişinin özelliklerine bağlıdır ve bu özellikler tarafından açıklanır. Bu açıdan erdem epistemolojisi erdem etiği gibidir; zira erdem etiği teorileri de eylemlerin ahlakî durumunu ahlakî failerin özelliklerine atıfta bulunarak açıklar.⁶

Erdem epistemolojisinin, epistemolojideki temel tartışmalarına ilişkin iddiası olan bir yaklaşım olduğu ifade edilmelidir. Nitekim bilginin tanımı problemi birçok erdem epistemologu tarafından ele alınmakta, erdem epistemolojisinin şans faktörünü ortadan

⁴ Nitekim erdem epistemolojisinde çağdaş çalışmalar psikoloji ve diğer ilgili bilimlerdeki empirik çalışmaları da gözetmektedir. Bk. Abrol Fairweather, "Bridges Between Virtue Epistemology and Philosophy of Science", *Virtue Epistemology Naturalized: Bridges Between Virtue Epistemology and Philosophy of Science*, ed. A. Fairweather, (New York: Springer, 2014), 2-3.

⁵ Linda Zagzebski, "Intellectual Motivation and the Good of Truth", *Intellectual Virtue Perspectives from Ethics and Epistemology*, ed. Michael DePaul - Linda Zagzebski (New York: Oxford University Press, 2007), 141.

⁶ John Greco - Jonathan Reibsam, "Reliabilist Virtue Epistemology", *The Oxford Handbook of Virtue*, ed. Nancy E. Snow (New York: Oxford University Press, 2018), 728-729.

kaldırarak Gettier durumları için çözüm önerdiği,⁷ radikal şüpheci argümanlara cevap sunduğu,⁸ bilginin değeri tartışmasına ilişkin bir yaklaşım sergilediği görülmektedir.

Erdem epistemolojisine ilişkin güncel literatür incelendiğinde, entelektüel erdemlere ilişkin iki temel analiz dikkat çeker: Epistemolojideki güvenilirli yaklaşım ve mesuliyetçi yaklaşım, erdem merkezli bakış açısında da kendisine yer bulmuş, güvenilirli erdem epistemolojisi ve mesuliyetçi erdem epistemolojisi yaklaşımları alanda öne çıkmıştır.

Söz konusu iki yaklaşım nelerin entelektüel erdem olduğu, entelektüel erdemlerin bilgi süreçlerinde nasıl etkili olduğu gibi hususlarda ayrılmaktadır. Sosa, J. Greco, A. Goldman gibi isimler güvenilirli yaklaşım; Montmarquet, Code, Zagzebski, Battaly gibi isimler ise mesuliyetçi yaklaşım mensubu sayılır.⁹

1.1. Erdem Epistemolojisinde Güvenilirli Yaklaşım

Epistemolojideki güvenilirli yaklaşımların bir versiyonu olarak değerlendirilebilecek olan erdem güvenilirliğine göre bilgi, entelektüel erdem yoluyla üretilen doğru inanç olarak ele alınır. Sosa'nın entelektüel erdemden kastı güvenilir bir inanç oluşturma yetisi olduğu için erdem epistemolojisi başlangıçta güvenilirli yaklaşımın bir türü olarak gelişmiştir. Sosa başta olmak üzere güvenilirliciler, entelektüel erdemleri epistemik amaçlara, doğru inançlara güvenilir bir şekilde ulaştıran nitelikler addeder.¹⁰

Güvenilirciler Aristoteles'in benimsediği tarzda, başlıca entelektüel işlevimizin hakikat arayışı olduğunu savunur ve entelektüel erdemleri bu işlevi iyi bir şekilde yerine getirmeyi, doğruları güvenilir şekilde elde etmeyi sağlayan nitelikler olarak görür. Bu çerçevede, Aristotelesçi "teleoloji" vurgusu mevcuttur.¹¹ Fakat Aristoteles'ten ayrıldıkları bir husus söz konusudur. Aristoteles'in yaptığı ayırım gözetildiğinde, entelektüel erdemlerde kontenjan doğruların eylem ya da üretimi içeren erdemlere hasredildiği, diğer entelektüel erdemlerin değişmeyen, zorunlu doğrularla ilgili olduğu hatırlanacaktır. Oysa çağdaş epistemologlara göre entelektüel erdemler, güvenilir bir görüş, hafıza, tümevarım,

⁷ Sosa'nın yaklaşımı için bk. Batak, *Aristoteles'ten Ernest Sosa'ya Erdem Epistemolojisi*, 97-118. Zagzebski'nin yaklaşımı için bk. Nebi Mehdiyev, "Gettier Sorununa Alternatif bir Yaklaşım: L. Zagzebski'nin Erdem Epistemolojisi", *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*, ed. Nebi Mehdiyev (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 103-116.

⁸ Meryem Şahin, *Radikal Şüphencilik Tartışmaları Bağlamında Erdem Epistemolojisi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022).

⁹ Başdemir, "Epistemik Erdemler", 85-86.

¹⁰ Erdem güvenilirliğinin de kendi içinde çok farklı versiyonları vardır. Sosa ile Greco'nun ya da Goldman'ın güvenilirli yaklaşımları farklılık gösterir. Greco - Reibsam, "Reliabilist Virtue Epistemology", 732-734.

¹¹ Heather Battaly, "Intellectual virtues", *The Handbook of Virtue Ethics*, ed. Stan van Hooft (Durham: Acumen Publishing, 2014), 181.

tümdengelim içeren, güvenilir inançlar oluşturan yetiler yahut yeteneklerdir. Bu çerçevede entelektüel erdemün güvenilir olması, yanlıştan ziyade doğru inançlar oluşturması anlamına gelse de hiçbir zaman yanılmayacağı anlamına gelmez. Entelektüel erdemlerin alışılmadık koşullarda, olağan dışı durumlarda doğruluk üretmesi beklenmez. Sözelimi görme yetisinin normal şartlar altında başarılı olması yeteriyken karanlıktaki cismi görememesi başarısızlığa hamledilmeyecektir.¹²

Güvenilirci yaklaşımda öne çıkan bir diğer kabul, failin entelektüel yetkinliğinin bu yaklaşımda güvenilir, doğruya yönelmiş bilişsel eğilimler olarak anlaşılmasıdır. Güvenilirciler, entelektüel erdemleri, uygun koşullar altında güvenilir bir şekilde gerçek inancı üreten bilişsel eğilimler, entelektüel yetenekler olarak ele alır. Bu çerçevede entelektüel erdemler doğuştan gelen yetenekler veya kazanılmış beceriler olabilir. Nitekim yetenek, yeterlilik ve benzeri kavramlar erdemle eşanlamlı olarak kullanılır.¹³ Yeti erdemleri olarak sayılan sezgi, hafıza, algı gibi yetiler de entelektüel erdemler arasına dahil edilir.¹⁴ Bu durum için şöyle bir örnek verilir: Sözelimi görmeye ilişkin yetkinlik doğuştan gelen bir erdemdir. Bu tür yetilerin varlığı ya da yokluğu üzerinde kontrolümüz olmadığı için sorumlu da sayılmayız. Fakat MR sonuçlarını yorumlamak sonradan kazanılmış bir erdemdir. MR sonuçlarını yorumlamak ve hastanın durumu hakkında güvenilir bir şekilde doğru inanç üretmek ise zaman ve pratik gerektirir.¹⁵

Güvenilirci yaklaşımda entelektüel erdemler, hususen “görme” gibi erdemler, herhangi bir motivasyon gerektirmez ya da kişinin doğruluğu önemsemesi gibi bir durum gerekli görülmez. Beynimiz ve gözlerimiz iyi çalıştığı sürece, görme yetisi güvenilir bir şekilde doğru inanç üretecektir. Nitekim doğruluğu önemseme motivasyonu edinmemiş olan çocuklar ve hayvanlar da güvenilir bir görme erdemine sahip olabilir.¹⁶ Dolayısıyla güvenilirli yaklaşım, bilgi yahut gerekçelendirmeye ilişkin koşulların inanan kimsenin bilinci tarafından erişilebilir olmasını gerektirmez. Bu ise erdem güvenilirliciliğinin, diğer güvenilirli pozisyonlar gibi dışsal bir epistemoloji benimsediğini gösterir.¹⁷ Erdem güvenilirliciliği özellikle Sosa'nın savunduğu şekliyle Gettier durumlarına ve

¹² Battaly, “Intellectual Virtues”, 181.

¹³ Greco - Reibsamén, “Reliabilist Virtue Epistemology”, 727-728.

¹⁴ John Turri - Mark Alfano - John Greco, “Virtue Epistemology”, *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2021 Edition), ed. Edward N. Zalta (Erişim 20 Kasım 2022).

¹⁵ Battaly, “Intellectual Virtues”, 182.

¹⁶ Battaly, “Intellectual Virtues”, 182.

¹⁷ Greco - Reibsamén, “Reliabilist Virtue Epistemology”, 727-728.

“gerekçelendirilmiş doğru inanç” şeklindeki bilgi tanımına yönelik cevaplarıyla öne çıkmıştır.¹⁸

1.2. Erdem Epistemolojisinde Mesuliyetçi Yaklaşım

Zagzebski'nin de savunduğu mesuliyetçi yaklaşım, entelektüel erdemleri bilişsel başarı için yararlı karakter özellikleri olarak ele alır. Bu çerçevede yaklaşım mensupları entelektüel erdemler ile ahlakî erdemler arasında bir yakınlaştırmaya gider. Normatif boyutuyla etik, nasıl eylememiz gerektiği hususunu ele alırken epistemoloji de entelektüel yaşamlarımızda nasıl düşünmemiz, nasıl bilgi üretmemiz gerektiğine odaklanır. Güvenilirci yaklaşım entelektüel erdemler ile ahlakî erdemler arasında ayırım yaparken mesuliyetçi yaklaşımda bu ayırım keskin değildir. Entelektüel erdemleri daha ziyade ahlakî karakter erdemleri gibi ele alan mesuliyetçi yaklaşım veya karakter temelli erdem epistemolojisi mensupları, entelektüel cesaret, dikkatli olma, entelektüel özerklik, açık fikirlilik, alçakgönüllülük gibi yetkin bir şekilde edinilmiş düşünce alışkanlıklarını entelektüel erdemler içinde sayarlar.¹⁹ Üstelik güvenilircilerden farklı olarak bilişsel yetileri, doğuştan kabiliyetleri erdem addetmezler.

Entelektüel erdemler mesuliyetçi yaklaşımda ahlakî erdemler gibi, üzerinde bir miktar kontrole sahip olduğumuz ve bu itibarla mesul olduğumuz, övgüye değer karakter özellikleri olarak görülür. Mesuliyetçi yaklaşım için güvenilir bir şekilde üretilen iyi epistemik amaçlar, doğru inançlar, entelektüel erdem için yeterli değildir ve hatta bazıları için gerekli bile olmayabilir. Oysa doğruluğu önemsemek, hakikate ilişkin kaygı duymak gibi iyi epistemik motivasyonlar her daim gereklidir. Bunun nedeni, mesuliyetçi yaklaşımın entelektüel erdemleri övgüye değer olarak görmesi ve övgünün yalnızca bizim mesul olduğumuz, kontrolümüzde olan şeylere taalluk etmesinden ötürüdür. Bu çerçevede mesuliyetçi yaklaşım, motivasyonlarımız üzerinde, doğru inançlar üretmekten daha fazla kontrole sahip olduğumuzu öne sürmektedir. Oysa doğru inançlar üretmemizi önleyecek kötü şans üzerinde hiçbir kontrolümüz yoktur.²⁰

Mesuliyetçi anlayışın da tek bir çizgide olduğu söylenemez. Tıpkı güvenilirciler gibi mesuliyetçiler de entelektüel erdemlerin bilgiyi tanımlamadaki rolü, entelektüel erdemlerin

¹⁸ Guy Axtell, “Recent Work on Virtue Epistemology”, *American Philosophical Quarterly* 34/1 (1997), 2.

¹⁹ Greco - Reibsam, “Reliabilist Virtue Epistemology”, 728.

²⁰ Battaly, “Intellectual Virtues”, 182.

nasıl karakterize edileceği gibi hususlarda ayrılırlar. Fakat odaklandıkları husus, inanca sahip kimsenin değerlendirmesini yansıtan karakter özellikleridir. İyi hafıza, iyi algı gibi bilişsel yatkınlıkları entelektüel erdemler olarak gören güvenilirlerden böylelikle ayrılırlar. Bu çerçevede dışsalıcı pozisyonlardan uzak oldukları ifade edilmelidir.

Erdem epistemologlarından Lorraine Code, epistemik mesuliyeti entelektüel erdem olarak merkeze almış, bilginin pasif alıcıları olmadığını, aktif olduğumuzu ima edecek “mesuliyet” ifadesine odaklanmıştır. Fakat tıpkı güvenilirci yaklaşımda olduğu gibi Aristoteles’in “zorunlu doğrular”la ilişkilendirdiği entelektüel erdemlerin kontenjan doğrulara da ilişkin olduğunu savunan Code, ayrıca insan doğasını dinamik kabul etmiştir.²¹

Bir diğer mesuliyetçi erdem epistemologu Montmarquet ise Aristotelesçi ahlaki erdemlere benzer tarzda epistemik erdemleri ele almayı önerir. Motivasyona anlayışında merkezi bir rol veren Montmarquet için doğruluğu önemsemek ve uygun entelektüel eylemlerde bulunmak entelektüel erdemlere sahip olmak için yeterlidir. Montmarquet, doğru inanca ulaşmanın fazlasıyla şansa bağlı olması nedeniyle güvenilirliğin gerekli olmadığını öne sürmüştür. Nitekim o, bilim tarihine baktığımızda entelektüel erdeme sahip kişilerin yaratıcı, dikkatli, entelektüel olarak cesur olduklarına dikkat çekmiştir. Birçok bilim adamının savunduğu hususlar sonradan yanlışlanmıştır. Dolayısıyla onlar doğru inanç üretmede güvenilir değillerdir; fakat yanlışlanmış olmaları, entelektüel erdemlere sahip oldukları hususunu değiştirmemektedir. Entelektüel erdeme sahip olmada yanlışlıktan kaçınma ve doğruluğu elde etme motivasyonu, doğruluğa ilişkin kaygı duyma merkezîdir. Başkalarının görüşlerini de dikkate almak, entelektüel olarak temkinli olmak, entelektüel cesaret gibi entelektüel erdemler de, doğruluğu elde etme kaygısına yardımcı erdemlerdir.²²

Kendisinden önceki mesuliyetçi yaklaşımları yeterli görmeyen ve çeşitli açılardan eleştiriye tabi tutan Zagzebski, güvenilirci yaklaşımların ise erdem etiği ile neredeyse hiçbir bağlantısının olmadığını öne sürer. Güvenilirci yaklaşımı dışsalıcı ve natüralist epistemoloji yaklaşımlarının bir türü gören Zagzebski,²³ içselci ve dışsalıcı pozisyonlardan uzak durmak ister ve erdem kavramının esasında bu iki yaklaşımın aşırılıklarından kaçınacak bir konum temin ettiğini düşünür. Zagzebski'nin önerdiği pozisyon normatif epistemolojiyi ahlakın bir

²¹ Sarah Wright, “Virtue Responsibilism”, *The Oxford Handbook of Virtue*, ed. Nancy E. Snow (New York: Oxford University Press, 2018), 749.

²² Wright, “Virtue Responsibilism”, 750.

²³ Linda Zagzebski - Abrol Fairweather, “Introduction”, *Virtue Epistemology: Essays on Epistemic Virtue and Responsibility*, ed. Abrol Fairweather - Linda Zagzebski (New York: Oxford University Press, 2001), 4.

dalı olarak görür. Ahlakî erdemlerin bir türü olarak entelektüel erdemleri ele alan Zagzebski, entelektüel erdemlerin etiğin inceleme konusu olduğunu da öne sürer. Söz konusu yaklaşımın epistemolojiyi etiğe indirgemek anlamına gelmediğini; aslında ahlakî değerlendirmenin alanını genişletmek olduğunu ifade eder.²⁴ Zagzebski'nin kastını anlamak ve değerlendirmek, onun erdem epistemolojisini, arka planı ile birlikte daha detaylı bir şekilde ele almayı gerektirir.

2. Zagzebski'nin Entelektüel ve Ahlakî Erdemleri Yakınlaştırma Kaygısı

Zagzebski'nin entelektüel erdemleri ahlakî erdemlerin altında ele alan, epistemik değerlendirmenin ahlakî değerlendirmenin bir türü olduğunu öne süren yaklaşımı, epistemik kaygılarıyla olduğu kadar çağdaş felsefî düşüncenin geldiği yere dair kaygılarıyla da ilişkilidir. Hususen modern sonrası felsefede natüralist epistemolojinin bilgiyi yalnızca doğal bir fenomen olarak ele alan yaklaşımı, değer alanı ile bilgi alanının keskin bir şekilde ayrılması gibi hususlar bu ilişkiyi yeniden kurgulamak için Zagzebski'yi motive eden nedenlerden gibidir. Bu nedenleri aşağıda başlıklar altında kategorize edip ele alacağız.

2.1. Epistemolojinin Normatif Boyutunun İhmal Edilmesi

Zagzebski, natüralist yaklaşımların epistemolojiyi empirik bilimlerin bir dalı haline getireceğine dikkat çekmektedir. Natüralist epistemoloji fiziksel dünyaya ilişkin bilgide başarılar ortaya koyduğu için cazip görünmektedir. Fakat söz konusu yaklaşım, mevcut başarılarından hareketle bilginin doğasının da empirik araştırmalar neticesinde elde edileceği iddiasını içermektedir. Oysa Zagzebski, psikoloji ve bilişsel bilimin epistemolojiye kayda değer katkılarının olduğunu teslim etse de insanın bilgiye ilişkin arzusunun empirik araştırmaların alanı ile sınırlanamayacağı görüşündedir. O, empirik araştırmaların, felsefe ve insanî ilimlerde bilginin doğası hakkında bizleri aydınlatmak için yeterli olmadığını savunur.²⁵

Epistemolojinin normatif kısmı, empirik başarıların gölgesinde kalmıştır ve bu sebeple Zagzebski'nin amacı, epistemolojinin etikle örtüşen yönüne dikkat çekmektir.

²⁴ Linda Zagzebski, *Virtues of the Mind: An inquiry into the nature of virtue and the ethical foundations of knowledge*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), xiv-xv, 255-256.

²⁵ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 334-335.

Buradan hareketle o, bir ahlak teorisinin epistemoloji için önemli olan değerlendirmeleri de içerecek şekilde nasıl geliştirilebileceğini göstermeyi hedefler.²⁶

Epistemik değerlendirmeyi tabii özelliklere indirgemeyen Zagzebski'nin söz konusu değerlendirmesi, empirik boyutu göz ardı ettiği anlamına gelmemektedir. Nitekim o, erdem teorisinin değerlendirme sürecinde diğer teorilere kıyasla empirik unsurun daha çok yer bulduğuna dikkat çeker.²⁷ Teklif ettiği teori normatif yönüyle öne çıksa da teorinin natüralist yönüyle de ele alınabileceğini ifade eder; zira hem ahlakî hem entelektüel erdemlerde, erdem insan doğası ile ilişkilidir. Dolayısıyla benimsediği erdem epistemolojisinin normatif yaklaşım ile natüralist yaklaşım arasındaki çatışmalardan uzak kaldığını, ayrımları ortadan kaldırdığını savunur.²⁸

2.2. Ahlakın Çerçevesinin Daraltılması

Zagzebski'yi erdem teorisini tesis etmeye iten bir neden de ahlakın kuşatıcı boyutunu yeniden gündeme getirme kaygısıdır. Zagzebski, insanın gelişimi, tekâmülü ile ilgili hususları amaçlayan ahlakın kapsamının, Antik Yunan felsefesinde günümüzde anlaşıldığından daha kuşatıcı olduğuna dikkat çeker. Modern ahlak düşüncesi ise ahlakın kapsamını daraltmıştır. Modern düşünce ahlakı insanın tabiatını gerçekleştirmeyi amaçlayan bir sistem olarak görmekten ziyade bireyler arasındaki çatışmalarla başa çıkmak için ortaya konmuş bir dizi ilke addetmektedir. Böylesi bir çerçevede ahlak teorilerinde diğer insanları doğrudan etkileyen eylemlere, haklara ve ödevlere ilişkin açıklamalar yer bulmaktadır. Bu durum, ahlakın hem kişinin kendisiyle ilgili yönünü hem de toplumla dolaylı olarak ilgili olan yönlerini değersizleştirmektedir.²⁹

Epistemolojinin genellikle metafizikle, ahlakın ise siyaset felsefesi ve estetikle bir arada sınıflandırıldığına dikkat çeken Zagzebski, bu iki alan arasında ortak olan hususlara nadiren dikkat çekildiğinden dem vurur. İncanın değerlendirilmesi bilişsel eylemlerin değerlendirmesini içerdiğinden, bilişsel eylemler de bir tür eylem olduğundan Zagzebski, epistemik değerlendirmenin ahlakî değerlendirme ile yakınlaşmasının anlamlı olacağına dikkat çeker. Bu çerçevede ona göre epistemik değerlendirme bir tür ahlakî

²⁶ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 336.

²⁷ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 337-338.

²⁸ Zagzebski, - Fairweather, "Introduction", 5.

²⁹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 255.

değerlendirmedir. Onları bağımsız görmenin, kendi içinde analiz etmeye çalışmanın her ikisinin de doğasını büyük ölçüde çarpıttığına işaret eder.³⁰

2.3. Epistemolojide Mevcut Yaklaşımların Değer Problemine İlişkin Açıklamalarının Yetersiz Kalışı

Epistemoloji ve ahlak alanlarını yakınlaştırma ve bir teori dahilinde ele alma, Zagzebski nazarında çağdaş epistemolojinin önemli tartışma konularından “değer problemi” için de bir çözüm sunacaktır. Bilgi sahibi olmaya niçin önem veriyoruz? Bilgi değerli ise niçin değerlidir? gibi sorular ekseninde ortaya konulan “değer problemi” tartışmalarında bilgiye araçsal değere sahip olmanın ötesinde bir değer atfetmenin mümkün olup olmadığı ele alınmaktadır.³¹

Bilgiyi analiz ederken öncelikle bilginin ahlakî boyutuna dikkat çekmek gerektiğini belirten Zagzebski, epistemolojinin değer alanıyla ilişkilendirilmesi gerektiği kanaatindedir. Değer problemi bağlamında Zagzebski, “bilginin yalnızca doğru inançtan niçin daha değerli olduğu”nun açıklamasının da yer alması gerektiğini, bilginin değer verdiğimiz bir şey olarak tanımlanması gerektiğini savunur. Ona göre doğru inanç, belli amaçlara ulaştıran bir araç olması itibarıyla ya da yalnızca güvenilir bir yöntem sonucu üretildiği için daha iyi değildir. Bu bağlamda yapılan açıklamalar bilginin niçin değerli olduğunu izah için yeterli değildir. Zagzebski bilginin değerinin “içsel” bir şeyden gelmesi gerektiğini belirtir.³² Bilginin değerinin, doğrunun epistemik değerini aşan bir boyutu vardır. Zagzebski kendi yaklaşımında bu boyutu erdemlerle ilişkili olarak sunar.

Erdem teorisi, değer problemine ilişkin tartışmada Aristotelesçi geleneğe referansta bulunur. Bilindiği gibi modern felsefe öncesinde “iyi” ile “doğru” arasında temel bir birlik mevcuttur. Zagzebski, kendi felsefi yaklaşımı itibarıyla hala doğrunun iyi olduğunu düşünse de doğruluk kavramını günümüz düşüncesinin seleflerimizden farklı kullandığını, çağdaş düşüncede doğruluğun bir iyilik biçimi olarak ele alınmadığını hatırlatır. Doğru bir önerme, iyi bir insan gibi değildir. Doğru bir önerme, yanlış bir önermeden daha iyi de değildir.³³ Bilginin ahlakî kaygılardan ayrılmasının modern dünyadan, Descartes’tan miras kalan bir tutum olduğunu öne süren Zagzebski, bu tutumun tek seçenek olmadığını; tarihsel süreçte

³⁰ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 256, 336.

³¹ Duncan Pritchard, *Bilgi Felsefesi Nedir?*, çev. Hasan Yücel Başdemir (İstanbul: Küre, 2022), 27-34.

³² Turri vd., “Virtue Epistemology”; Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 260.

³³ Zagzebski, “Intellectual Motivation and the Good of Truth”, 136.

önemli bir alternatifin, Aristotelesçi yaklaşımın mevcut olduğunu hatırlatır.³⁴ Bu çerçevede bilgi, tıpkı mutluluk gibi “iyi”nin bir formudur. Ahlakî erdemlerin amacı *eudaimonia* iken entelektüel erdemlerin amacı bilgidir. Böyle kabul edildiğinde ahlakî ve entelektüel erdemler arasındaki esaslı tek fark, genel amaçları açısından oluşacaktır. Ama nihayetinde hem bilişsel aktivite hem de ahlakî davranış aynı amaca, iyiyi elde etmeye yönelmiştir. Birini elde etme arzusu diğerini elde etme arzusundan kolaylıkla ayırt edilemez. Dolayısıyla Aristotelesçi *eudaimonia* anlayışı bilgiyi bir iyilik durumu olarak almakla bilginin değerini ahlak ile ilişkilendirir.³⁵

Zagzebski de bilgiyi entelektüel erdemler yoluyla ahlakî değerle ve iyi yaşama dair daha başka değerlerle ilişkilendirerek değer problemine katkıda bulunur.³⁶ Erdem teorisinin motivasyon temelli versiyonunu benimseyen Zagzebski'nin değer problemine çözüm önerisinde, “iyi” ile “doğru” arasındaki irtibatı kurmasında bilgiye ilişkin motivasyon oldukça önemlidir. Bu üst düzey motiv, faili entelektüel erdemlerin bileşenleri olan motivlere sahip olmaya sevk eder. Dolayısıyla entelektüel erdemlerin motivasyonel bileşeni de bu üst düzey motivasyondan doğar. Onun kabul ettiği çerçevede yetilerden ve becerilerden farklı olarak erdemler, içerdiği bu motivasyonel bileşen itibarıyla içsel ve bağımsız bir değere sahiptir.³⁷ Failin bilgiyi elde etme motivasyonunun iyiliğinden gelen entelektüel erdemlerin bu değeri, onlara epistemik açıdan sahip oldukları değeri aşan bir boyut kazandırır.³⁸

Entelektüel erdemlerin devrede olduğu bir bilgi edinme sürecinde, entelektüel erdemlerin sahip olduğu bahsi geçen “içsel değer” elde edilen bilgiye de değer katacak, erdemlerin içsel değeri sayesinde bilginin değerinden söz etmek mümkün hale gelecektir.

³⁴ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 336. Aristotelesçi yaklaşıma yaptığı vurguda Zagzebski yalnız değildir. Erdem epistemologlarından Greco da Aristotelesçi çerçevede farklı bir açıdan değer sorununa cevap bulunabileceğini düşünür. Aristoteles ahlakî açıdan erdemli eylem ile erdemli gibi görünen eylem arasında ayırım yapmıştır. Sağlam ve değişmez bir karakterden neşet eden erdemli eylem hem özünde değerlidir hem de iyi yaşamı tesis etmektedir. Söz konusu ayırım entelektüel erdemler açısından ele alındığında erdemli eylem bilgiye, erdemli gibi görünen eylem ise yalnızca doğru inanca tekabül eder. Bu yaklaşımda erdemlerin neticesinde doğruluğu elde etmek, onu uğraşmadan edinmekten daha değerlidir. John Greco, “Knowledge as Credit for True Belief”, *Intellectual Virtue Perspectives from Ethics and Epistemology*, ed. Michael DePaul - Linda Zagzebski (New York: Oxford University Press, 2007), 134.

³⁵ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 336, 338. Zagzebski ahlak ile epistemoloji arasındaki yakınlığa dikkat çekerken iddiasını yalnızca kadim düşünceden desteklemez. Pierce'den alıntı yapan Zagzebski, Pierce'ün de mantıkçıların analiz etmeye çalıştığı doğruluğun, ahlakın konusunu oluşturan en yüksek iyinin bir formu olduğu ifadesine referansta bulunur. Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 338.

³⁶ Linda Zagzebski, “The Search for the Source of Epistemic Good,” *Metaphilosophy* 34 (2003), 26.

³⁷ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 136, 197.

³⁸ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 180.

Erdemli motivlerden oluşan entelektüel erdemler yoluyla üretilen bilgi, böylelikle yalnızca güvenilir olmanın temin edemeyeceği bir değeri sağlamaktadır. Bilginin değeri problemini bu çerçevede tartışan Zagzebski, bilgiye ilişkin motivasyonun değerini bilgiye sahip olma değerinden türeyen bir değer olarak görmediği için araçsal bir değeri değil; içsel bir değeri temin etmiş olur.³⁹

2.4. Modern Ahlak Kuramlarının Sorunlu Yapısının Epistemolojideki Teorilere Yansıyor Oluşu

Zagzebski'yi ahlakî ve entelektüel erdemleri bir arada alabileceği bir erdem teorisi geliştirmeye sevk eden bir diğer sebep, ahlakî kuramların epistemolojik yaklaşımlara arka planda içerik vermesi; fakat erdem söz konusu olduğunda bu durumun ihmal edilmesidir. Açıkça farkına varılmasa da Zagzebski, neredeyse tüm bilgi ve gerekçelendirilmiş inanç teorilerinin, ahlakî teorilerden ödünç alınan ahlakî kavramları ve tartışma biçimlerini kullandığını öne sürer. Bu itibarla ahlakî ve epistemik yaklaşımlar arasında düşünüldüğünden fazla paralellik mevcuttur.⁴⁰

Sözgelimi güvenilirlik yapısal olarak normatif bir ahlak teorisi olan sonuççuluğa paralel bir yapı arz eder.⁴¹ Sonuççu ahlak teorileri gibi güvenilirici teoriler de iyiyi nicel olarak anlamakta, doğru ve yanlış inançlar arasındaki dengeyi maksimize etmeyi amaçlamaktadır.⁴² Zagzebski, inancın herhangi bir epistemik kuralı ya da görevi ihlal edip etmediğini sorgulayan teorilerin ise deontolojik ahlak teorileri normatif model olarak aldığını öne sürer.⁴³

³⁹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 202-206. "Bilgiye ilişkin motiv, bilgiye sahip olmak da dahil olmak üzere diğer iyilere bağlı olmayan içsel bir iyidir. Tüm entelektüel erdemlerin motivasyonel bileşeni bu motıvden türer. İyi bir motivi elde etmede güvenilir başarı iyi bir şey olduğundan, entelektüel erdemlerin güvenilirlik bileşenin iyiliği de motivasyonel bileşenden kaynaklanır. Bu nedenle, entelektüel erdemlerin her iki bileşeninin de iyiliği fail temellidir. Dolayısıyla entelektüel erdemlerin iyiliği içseldir ve failin motivasyonlarına dayanmayan herhangi bir iyiden bağımsızdır. Tüm bu erdemlerin iyiliği doğrudan failerin içsel bir özelliği olan bilgiye ilişkin motivasyonun iyiliğinden kaynaklanır." Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 209-210.

⁴⁰ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, xiii, 2, 6. Bu hususu Roderick Chisholm'un da tespit ettiğini ifade eden Zagzebski, onun etik önermelere özgü olduğu düşünülen birçok özelliğin epistemik önermelerde de bulunduğuna ilişkin kanaatini aktarmaktadır. Chisholm, kendi alanlarındaki sorunları farklı şekillerde formüle etseler de, ahlak filozoflarının konu edindiği hususların çoğunun epistemoloji için de geçerli olduğunu düşünür. Linda Zagzebski, - Michael DePaul, "Introduction", *Intellectual Virtue Perspectives from Ethics and Epistemology*, ed. Michael DePaul - Linda Zagzebski (New York: Oxford University Press, 2007), 12.

⁴¹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, xiii, 10.

⁴² Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 7-8, 25.

⁴³ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 7.

Erdem temelli olmayan teorilerde ahlakî değerlendirmenin nesnesi *eylem*, epistemik değerlendirmenin nesnesi *inanç* olarak görülür. Bu teorilerde ahlakta “doğru eylem”, epistemolojide ise “gerekçelendirilmiş inanç” birincil kavramlardır. Ahlaktaki eylem temelli ve erdem temelli ayrımının epistemolojideki karşılığının inanç temelli ve erdem temelli olduğunu savunan Zagzebski, her iki alanda da erdem temelli teorilerin avantajlı olduğunu düşünür.⁴⁴ Üstelik erdem teorisi, her iki alanda da değerlendirmeyi erdem üzerinden yaptığı için iki alan arasında yakınlık temin edilmiş olur.⁴⁵

Erdem, epistemolojide olduğu gibi ahlak alanında da asırlarca ihmal edilmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Anscombe, Philippa Foot, Alasdair MacIntyre başta olmak üzere birçok filozofun erdeme tekrar vurgu yapmaları durumu değiştirmiştir. Erdemin çağdaş dünya için önemli bir alternatif olduğunu düşünen Zagzebski, 20. Yüzyılda söz konusu filozofların çalışmaları sayesinde erdem kavramının ahlak sahasındaki kayda değer canlanışına dikkat çeker. Erdeme dayalı bir ahlak teorisinin eyleme dayalı teorilere göre avantajları olduğu gibi, epistemolojide de erdeme dayalı bir teorisinin inanca dayalı teorilere göre avantajları olacağını savunur.⁴⁶ İki alanı ayırmayan Zagzebski, erdem epistemolojisinin erdem ahlakına ihtiyaç duyduğunu; erdem ahlakının da erdem epistemolojisinden öğreneceği hususlar olduğunu hatırlatır. Zira ahlak alanında çalışan filozoflar da entelektüel erdemlerle ahlakî erdemlerin arasındaki bağlantıya değinmemişlerdir. Entelektüel erdemlere vurgu, Aristoteles çizgisini takip edenlerin *phronêsise* yaptıkları vurgu ile sınırlı kalmış, diğer entelektüel erdemlere yeterince yer vermemişlerdir.⁴⁷

Erdem epistemologları söz konusu olduğunda, her ne kadar Sosa erdem etiğiyle epistemoloji arasında bir ilişki den bahsetmişse de irtibatın nasıl kurulacağına dair herhangi bir teşebbüste bulunmamış, erdem epistemolojisini güvenilir bir çizgide ilerletmiştir.⁴⁸ Mesuliyetçi yaklaşımı savunan Code ve Montmarquet epistemoloji ile erdem etiğini ilişkilendirmeye teşebbüs etmişlerse de yaklaşımları entelektüel erdemlerle ahlakî erdemler arasındaki benzerlikleri vurgulamada, uygun bir irtibatı ortaya koymada, entelektüel erdem kavramını yeterince analiz etmede eksiklikler barındırmaktadır.⁴⁹

⁴⁴ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 8, 19-20.

⁴⁵ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 3, 7-8, 19-20.

⁴⁶ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, xiv-xv.

⁴⁷ Zagzebski – DePaul, “Introduction”, 2-3.

⁴⁸ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, xiii.

⁴⁹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 11-15.

2.5. Epistemolojideki Tartışmalarda Çıkmazların Aşılammaması

Yukarıda ifade ettiğimiz hususlar dışında Zagzebski, epistemolojinin kendi iç tartışmaları gözetildiğinde de erdem teorisinin uygun bir yaklaşım olduğuna dikkat çeker. Sözelimi içselcilik ve dışsalcılık arasındaki çekişme epistemoloji gündemine hakimdir. İçselci ve dışsalcıların kısmen haklı olduğunu düşünen Zagzebski, entelektüel erdem için içsel ve dışsal yönlerine dikkat çeker ve onlar arasındaki bağlantıların erdem teorisi dahilinde vurgulanabileceğini savunur. Benzer şekilde gerekçelendirme kavramından kaynaklanan sorunların, inanç ve duygu arasındaki bağlantılar gibi çağdaş epistemolojideki bazı zorlukların erdem yaklaşımıyla ele alınabileceğini önerir.⁵⁰

Zagzebski'nin erdem teorisiyle dahil olduğu tartışmalardan biri, Gettier sonrası epistemolojinin temel meselelerinden biri haline gelen "bilginin tanımı"dır. Zagzebski, geleneksel bilgi tanımını benimsediğimiz, gerekçelendirme ile doğruluğu birbirinden ayrılmaz hususlar olarak düşündüğümüz müddetçe Gettier problemi ile yüzleşmek durumunda olduğumuzu belirtir.⁵¹ Bu sebeple ne içselci ne de dışsalcı yaklaşım sorunu çözmektedir. İçselci yaklaşım gerekçelendirmeyi inanan kişinin bilincinin erişim alanıyla ilişkilendirir. Kişinin erişiminde engel olursa o zaman Gettier sorunları ortaya çıkar. Gerekçelendirme burada doğruluğu garanti etmediği için bağlantının şans eseri olma ihtimali var olmaya devam edecektir. Gettier sorunlarıyla baş etmesi gereken yalnızca içselciler değildir; dışsalcılığın bir türü olan güvenilirci yaklaşımda da güvenli inanç oluşturma süreci ile doğruluk arasındaki irtibat kopukluk vardır.⁵² Nihayetinde doğruluk, gerekçelendirmeyi sağlayan koşullar tarafından tam olarak garanti altına alınamayacaktır. Yanlış bir inancın gerekçelendirildiği durumlar var olmaya devam edecektir. Burada Zagzebski'nin vardığı sonuç, Gettier örneklerinden kaçışın mümkün olmadığıdır.⁵³

Zagzebski'ye göre erdem teorisi, bilgi tanımı ile ilgili bu sorunla başa çıkabilecektir. Erdem etiğinde eylemlerin doğruluğu ahlakî erdemle ilgili olduğu gibi, inançların haklılığı da entelektüel erdemle ilişkilidir. Her iki durumda da daha temel olan erdemlerdir. Buradan hareketle Zagzebski bilgiyi, entelektüel erdem eylemlerinden kaynaklanan gerçeklikle

⁵⁰ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 74

⁵¹ Linda Zagzebski, "Gettier Sorunlarının Kaçınılmazlığı", *Epistemoloji: Temel Metinler*. ed ve çev. Hasan Yücel Başdemir (Ankara: hititkitap, 2011), 135.

⁵² Zagzebski, "Gettier Sorunlarının Kaçınılmazlığı", 136-137.

⁵³ Zagzebski, "Gettier Sorunlarının Kaçınılmazlığı", 148.

bilişsel temas olarak tanımlamaktadır.⁵⁴ Zagzebski'nin alternatif bilgi anlayışında entelektüel failin amacı doğruluktur. Doğruluğu temin eden ise entelektüel erdemler yoluyla gerçeklikle kurulan temastır. Doğruluğun öngörülemez oluşu ise bir sorun olarak addedilmez. Gettier problemini problem olmaktan çıkararak, söz konusu kabuldür.⁵⁵

Yer verdiğimiz tüm bu saikler Zagzebski'yi epistemoloji tartışmalarındaki yaklaşımlardan farklı bir alternatif sunmaya, motivasyon temelli mesuliyetçi erdem teorisini tesis etmeye götürmüştür.

3. Zagzebski'nin Mesuliyetçi Erdem Epistemolojisi

Mesuliyetçi yaklaşımın diğer mensupları gibi entelektüel cesaret, entelektüel adalet, açık fikirlilik gibi özellikleri entelektüel erdemler olarak gören Zagzebski, onlardan farklı olarak güvenilirliği de erdemün bir bileşeni kılmaktadır. İkili bileşene sahip yaklaşımıyla o, içselci ve dışsalcı pozisyonların avantajlarını içeren, dezavantajlarını dışlayan bir çerçeve oluşturduğunu düşünür. Onun kabul ettiği çerçevede ahlakî erdemler gibi entelektüel erdemler de motive edici bir bileşene ve motive edici bileşenin neticesine, amaca ulaşmada güvenilir bir başarı bileşenine sahiptir. Bu kabule göre entelektüel erdemler doğruluğu elde etme motivasyonu ile ilişkili olan motivasyonel yatkınlıkları ve başarı bileşenince temin edilen güvenilirliği içermektedir.⁵⁶

Zihnin Erdemleri eserinde entelektüel ve ahlakî erdemleri içerecek bir teori geliştiren Zagzebski, söz konusu teoriyi bilginin tanımı, Gettier durumlarında gerekçelendirilmiş inancın nasıl açıklanacağı gibi epistemolojinin temel sorularını ele almak için kullanmıştır.

3.1. Erdem Teorisinin Eylem ve İnanç Temelli Yaklaşımlara Üstünlüğü

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi erdem teorisini ortaya koyarken ahlak felsefesi ile epistemoloji arasında bir paralellik kuran Zagzebski, epistemik teorinin altında yatan ahlakî teoriye yönelik itirazlar ve eleştirilerin epistemik teoriyi de zedelediğini ifade eder. Bu sebeple epistemologların ahlakî kavramları ve teorileri daha bilinçli kullanmaları gerekir.⁵⁷ Bu hususta Zagzebski'nin yer verdiği bazı değerlendirmelere işaret edeceğiz.

⁵⁴ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, xiv-xv. Başka bir çalışmasında bilgi tanımını "bilgi, entelektüel bir erdem eylemidir" şeklinde ifade eder. Zagzebski, "Intellectual Motivation and the Good of Truth", 153.

⁵⁵ Mehdiyev, "Gettier Sorununa Alternatif bir Yaklaşım: L. Zagzebski'nin Erdem Epistemolojisi", 112-113.

⁵⁶ Zagzebski - Fairweather, "Introduction", 5.

⁵⁷ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 73.

Zagzebski'ye göre odağında eylem olan çağdaş ahlak teorilerinin dayandığı haklı/haksız kategorileri erdem, erdemsizlik ve bunların ara durumlarına ilişkin hususlarda açıklama sunamamaktadır. Bu teorilere paralel olarak çağdaş epistemolojinin dayandığı doğru/yanlış kategorileri de benzer eksikliği barındırmaktadır.⁵⁸ Nitekim eylem temelli teorilerde doğru eylem, yanlış olmayan veya izin verilebilir anlamında ele alınır. Doğruyu yapmak yanlıştan kaçınmak olarak anlaşılınca, doğru yapmak ile övgüye değer olanı yapmak aynı anlama gelmez. Oysa erdem teorisinde failin erdemini ifade eden hususlar da övgüye değerdir. Bu nedenle, *aretaik* (erdem odaklı) kavramlar deontik kavramlardan farklıdır, çünkü ilkinin odak noktası hem kınanabilirlik hem de övgüye değerlik koşulları üzerineyken, ikincisinin odak noktası ayıplanabilirlik ve suçlanamazlık koşulları üzerinedir.⁵⁹ Dolayısıyla eylem/inanç odaklı teorilerden farklı olarak erdem teorisi hem etik hem de epistemik olarak değerlendirme düzeylerinin tümünün açık ve bütünlüklü bir açıklamasını verebilmektedir. Bu itibarla diğer teorilere göre daha avantajlıdır.⁶⁰

Zagzebski'ye göre eyleme dayalı modellerin epistemolojide kullanılmasının bir neticesi de bilgi tanımındaki gerekçelendirmenin analizinde içselciler ve dışsalcılar arasındaki çıkmaz durumdur. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi inanç ya da eylemden ziyade failin karakter özelliklerine yönelik vurgu, Zagzebski'ye göre erdem teorisinin ayırt edici hususlarındanıdır. Eyleme dayalı model yerine erdem kavramını merkeze almak söz konusu çıkmazdan kurtulmada işe yarayacaktır.⁶¹ Zira erdem etiğinde, erdem kavramı içsel olarak erişilebilir ve içsel olarak erişilemez kriterleri birleştirmiştir. Epistemolojide de bir erdem motifasyonu bileşeni, içsel olarak erişilebilirdir. Diğer bileşen, dışsal bir bileşen olan motifasyonel bileşenin amaçlara ulaşmadaki başarısıdır. İçsel ve dışsal yönleri, motifasyon ve başarı öğelerini birleştirmesiyle, erdem kavramı hem aşırı dışsalcılıktan hem de aşırı içselcilikten kaçınmayı temin eder ve epistemolojide önemli bir avantaj sağlar.⁶²

Zagzebski, erdem düşüncesini epistemolojide merkeze alsalar da güvenilirci yaklaşım mensuplarının entelektüel erdemleri ele alış tarzını sorunlu bulur. Nitekim mesuliyetçi yaklaşımın genel itibarıyla güvenilirliciliğe yönelik eleştirileri entelektüel

⁵⁸ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 29.

⁵⁹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 233.

⁶⁰ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 29. Ahlak alanında erdem teorisinin avantajlarını maddeler halinde ele alan Zagzebski, aynı avantajların epistemoloji alanında da geçerli olduğunu öne sürer. Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 15-29.

⁶¹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, xiv.

⁶² Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 331-332.

erdemlerin teleolojik veya sonuççu anlaşılmasına yöneliktir.⁶³ Bilişsel faaliyetimizi sonuçları açısından değerlendirdiğimizde doğru inanç epistemik iyi, yanlış inanç ise epistemik kötü olarak görülebilir. Bilişsel etkinliğin doğruya ulaşma ve yanlıştan kaçınma amacıyla başarılı olması durumunda iyi olduğu söylenebilir. Zagzebski'ye göre bu tür bir değerlendirme, sonuççu ahlak teorilerinde eylemlerin değerlendirilmesine paraleldir. Bu anlamda güvenilirlik, epistemik anlamda sonuççuluktur. Zira doğru inançların yanlış inançlara oranını en üst düzeye çıkarmayı amaçlamaktadır. Fakat güvenilirlik bunu yaparken doğru inanç ile doğruyu elde etmeye çalışmak arasında bağlantı tesis edememekte, değer sorununu çözememektedir.⁶⁴

Burada Zagzebski kastını bilginin değeri tartışmalarında meşhur olan “kahve örneği” ile açıklar: Lezzetli bir kahve, değerli addedilir. Güvenilir bir şekilde lezzetli kahveler üreten bir kahve makinesi de değerlidir. Fakat kahve lezzetli ise onun güvenilir ya da güvenilmeyen bir makine ile üretilip üretilmemesi bir fark oluşturmaz. Güvenilirciliğin bilgiyi ele alışını da bu duruma benzeten Zagzebski, eğer bir inanç doğru ise onun güvenilir bir süreç tarafından üretilmesinin bu inanca hiçbir değer katmadığına dikkat çeker. Nihayetinde bilginin güvenilir bir süreç tarafından üretilen doğru inanç olduğu yaklaşımı, bilginin değerini açıklamak için yetersiz kalır.⁶⁵ Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Zagzebski bilginin, doğru inancın değerine indirgenemeyecek ayırt edici bir değere sahip olduğunu savunur. Dolayısıyla Zagzebski'nin güvenilirliçi yaklaşıma yönelik eleştirisi “değer problemi”ni açıklamada yetersiz kalmasıyla da ilişkilidir.

3.2. Zagzebski'de Kazanım olarak Erdem, “İyi Motiv” ve “İyi Sonuç” Vurgusu

Erdem epistemolojisinde entelektüel erdemlere ziyadesiyle vurgu yapılırsa da erdemin doğasına, nasıl tanımlanacağına ilişkin tartışmaya her felsefecinin yer verdiği söylenemez. Erdemin ne olduğu/olmadığı ve nasıl anlaşılması gerektiği hususu, Zagzebski'nin teorisinin ana unsurlarındandır.

Bu çerçevede öncelikle erdemin bir kazanım olduğuna dikkat edilmelidir. Bu kabul doğrultusunda Zagzebski, güvenilirliçi yaklaşımın entelektüel erdemlere ilişkin anlayışını eleştirir. Zagzebski, Sosa'nın hafıza, iyi görme gibi yetileri entelektüel erdem olarak

⁶³ Axtell, “Recent Work on Virtue Epistemology”, 14.

⁶⁴ Zagzebski, “Intellectual Motivation and the Good of Truth”, 138-140.

⁶⁵ Zagzebski, “The Search for the Source of Epistemic Good,” 13-14.

benimsemesine, keza Greco'nun görme, işitme, tündengelim, tümevarım, hafıza gibi yetileri erdem addetmesine karşı çıkar. Nitekim ona göre geleneksel erdem teorisinde de bu hususlar erdem olarak ele alınmamıştır.⁶⁶

Zagzebski, entelektüel erdemleri edinmede fail aktif olduğu için onların övgüye değer olduklarını vurgular. Övgüye değer olmaları için, entelektüel erdemlerin en azından kısmen bizim kontrolümüz altında olması ve böylece aktif olarak edinilmiş olması gerekir. Görme gibi doğuştan gelen yetenekler erdem olamazlar.⁶⁷ Entelektüel erdemler söz konusu olduğunda hızlı genellemeler yapan ya da güvenilir otoriteleri görmezden gelen kimseleri eleştirmek, ahlakî bir eleştiriye daha yakındır. Oysa görme kusuru olan birisi için böyle bir eleştiri söz konusu değildir. O halde bilişsel kusurları eleştirmek bir şeydir; entelektüel kusurları eleştirmek başka bir şeydir.⁶⁸

Erdemler doğal kapasitelerden farklı olduğu gibi duygu durumlarından da farklıdır. Nitekim Aristoteles, erdemleri, tıpkı erdemler gibi ruhun halleri olan duygu durumlarından ayırmaya özen göstermiştir. O, erdemlerin duygu olmadığını; fakat duyguları düzenlediğini, zevk ve acının uygun şekilde ele alınmasını temin ettiğini düşünmüştür.⁶⁹

Beceriler söz konusu olduğunda ise erdem ve beceriler arasında çok sayıda bağlantıdan söz edilebilir. Ancak erdemler, beceriler gibi belirli bir etkinliğe, konuya ya da bağlama özgü değildir; daha geniş bir uygulama alanına sahiptir. Cesur bir kimse, cesurluk rolü ile ilgili becerileri edinme motivasyonuna sahip olacaktır. Ahlakî erdemler gibi entelektüel erdemler, becerilerden önce gelir ve motivasyonel bir bileşen içerir. Entelektüel beceriler daha çok bilgi arayışında etkili olmak için gerekli teknikler olarak görülebilir. Bir erdeme sahip kimsenin o erdemle ilgili becerileri geliştirmesi beklenir. Yine de bir kimsenin erdeme sahip olması ve buna karşılık gelen becerilerden yoksun olması da mümkündür.⁷⁰

Zagzebski'nin farklı eserlerinde sıklıkla vurgu yaptığı bir diğer husus, erdemlerin nelerden oluştuğuna yöneliktir. Saf erdem teorisinin iki formuna işaret eden Zagzebski, "mutluluk temelli" ve "motivasyon temelli" bu teorilerden ikincisinin epistemik değerlendirme için daha uygun olduğunu savunur.⁷¹

⁶⁶ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 9-10, 102.

⁶⁷ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 105.

⁶⁸ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 5.

⁶⁹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 106, 126-128.

⁷⁰ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 115-116.

⁷¹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 77.

Mutluluk temelli teoride erdemın iyi oluşu teleolojik olarak, mutluluk ile ilişkisi itibarıyla ele alınır. Epistemoloji açısından bakıldığında teleolojik yaklaşım bilişsel etkinliğin değerini, doğru inancı, bilişsel etkinliğin amacı olması bakımından ele alır. Doğru inanç, teleolojik bir değer olabilir. Doğru inançlara sahip olmak, mutluluğa ulaşmanın bir parçası olarak görülebilir. İyi bir bilişsel aktivite, iyi bir ahlakî eylem gibi insan yaşamının tabii amacına katkı sunabilir.⁷²

Zagzebski'nin benimsediği motivasyon temelli yaklaşımda ise erdem bizatihi değerlidir. Motivasyon temelli yaklaşımda erdem, iki temel unsurdan oluşur. Bunlardan ilki motivasyon bileşenidir. İkincisi ise motivasyon bileşeninin hedeflediği şeyleri elde etmede güvenilir bir başarı bileşenidir.⁷³ Battaly'nin işaret ettiği gibi, erdem mesuliyetçileri, hakikati, doğruluğu önemsemek için doğuştan donanıma sahip olmadığımızı düşünürler. Bu itibarla entelektüel erdemler, belirli motivasyonları gerektirir. Doğruluğu elde etmeyi önemsememiz, bunun için bir çaba göstermemiz gerekir. Ayrıca hangi entelektüel eylemlerin doğruluğu elde etmek için uygun olduğunu da öğrenmemiz gerekir.⁷⁴ Dolayısıyla Zagzebski'ye göre uygun bir motivasyonun olması entelektüel erdeme sahip olmanın gerekli koşullarından sayılır.

Zagzebski motivasyonu, failin eylemde bulunmasına neden olan, amaca yönlendiren ve motive ettiği eylemleri açıklayabilen bir tür psişik durum olarak izah eder. O halde bir motiv, failin eylemi aracılığıyla gerçekleştirmeye çalıştığı bir duruma, yani bir amaca ulaşma arzusu içerir. Bir amaca ulaşma arzusu veya niyeti ise psişik bir durumdur ve bu durumlar genellikle belirli motivlerle ilişkilendirilir.⁷⁵ Erdemli kişiler, o erdemle ilişkili motivlere sahiptir. Sözelimi açık fikirli kimse, doğrunun peşinden gitmek ve alternatif fikirleri düşünmek için bir motivasyona sahiptir. Belirli türden bir amaç üretme arzusu, kişinin o erdemle ilgili becerileri geliştirmesini de temin eder.⁷⁶

Motivasyon, doğruya ulaşmada ve entelektüel erdeme sahip olmada yeterli değildir. Erdem ikinci bir unsur, başarı unsuru da içermelidir. Zagzebski, dışsalıcı yaklaşımları çeşitli sebeplerle eleştirse de erdemın bir başarı terimi olduğunu, entelektüel erdemlerin de doğru inançlar üretmede ve inançları anlamada güvenilir mekanizmalar olduğunu ifade eder. Zira

⁷² Zagzebski, "Intellectual Motivation and the Good of Truth", 140.

⁷³ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 137, 165.

⁷⁴ Battaly, "Intellectual Virtues", 183.

⁷⁵ Zagzebski, "Intellectual Motivation and the Good of Truth", 146.

⁷⁶ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 131, 134.

güvenilir olmayan bir şey, erdem olamayacaktır. Erdemli süreçlerle doğruya ulaşılmadıkça da söz konusu durum bilgi olmayacaktır. Dolayısıyla erdem tamamen içsel değildir. Bilginin normatif yönünün hem iç hem dış bileşenleri vardır.⁷⁷

Bu çerçevede Zagzebski mesuliyetçi erdem yaklaşımını benimseyen ve motivasyonu yeterli gören Montmarquet'i de eleştirmektedir. İyi motivler gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. İyi sonuçlar da gereklidir. Nitekim entelektüel erdemleri değerli kılan şeylerden biri, doğru inançları güvenilir bir şekilde üretmeleridir. Yani, şeytanî bir dünyaya düşersek, motivasyolarımız ve eylemlerimiz mükemmel olsa bile sahip olduğumuz nitelikler Zagzebski nazarında entelektüel erdemler olmayacaktır.⁷⁸

Söz konusu bileşenleri içerecek şekilde Zagzebski erdemi "arzulanan belirli bir amaca ulaşmak için bir motivasyonu ve bu amaca ulaşmada güvenilir bir başarıyı içeren, bir kişinin derin ve kalıcı şekilde edindiği mükemmellik"⁷⁹ olarak tanımlar.

Zagzebski, iki bileşenden oluşan erdem tanımlamasının hem ahlakî hem entelektüel erdemleri içerecek kadar kuşatıcı olduğu kanaatindedir. Zira ahlak söz konusu olduğunda da insanlar büyük ölçüde motivasyonlarının niteliğine göre değerlendirilir. Ama ahlak aynı zamanda dünyayı daha iyi bir yer haline getirme projesidir. Dolayısıyla hem insanların kaygıları hem de ahlakî başarıları önem arz eder.⁸⁰ Sözelimi yardımseverlik, bir kişinin karakteristik olarak başkalarının iyiliğini sağlamak için motive olduğu ve bunu yaparken güvenilir bir şekilde başarılı olduğu erdemdir.⁸¹

3.3. Zagzebski'nin Erdem Teorisinde Entelektüel Erdemler

Erdem, daha ziyade ahlak filozoflarının ele aldığı bir kavramdır. Fakat ahlak filozofları, entelektüel erdemlere yeterince dikkat çekmemiştir. Dikkat çektikleri erdem ise işlevi tüm ahlakî ve entelektüel erdemler arasında aracılık yapmak olan Aristotelesçi *phronêsis* erdemi, pratik bilgeliktir. Diğer entelektüel erdemlerin göz ardı edildiğini öne süren Zagzebski, kuşatıcı bir erdem teorisinde hem ahlakî hem entelektüel erdemlerin yer bulacağını savunur. Hatta Zagzebki, entelektüel erdemlerin ahlakî erdemlere çok benzediğini ve onların iki farklı erdem türü olarak görülmemesi gerektiğini, entelektüel

⁷⁷ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 333.

⁷⁸ Battaly, "Intellectual Virtues", 182.

⁷⁹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 137.

⁸⁰ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 137.

⁸¹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 165.

erdemlerin ahlakî erdemlerin bir türü olduğunu iddia eder.⁸² Bu çerçevede epistemik değerlendirme bir tür ahlakî değerlendirmedir. Ahlakın kapsamının içeriden dışarıya doğru genişlediğini savunan Zagzebski sözgelimi ahlakî cesaret kavramından entelektüel cesaret kavramına, oradan da ahlakta karşılığı olmayan diğer kavramlara, diğer entelektüel erdemlere doğru genişlediğini savunur.⁸³

Zagzebski, entelektüel ve ahlakî erdemlerin bağımsız olmadığını ve onları felsefenin ayrı dallarında analiz etmenin doğru olmadığını düşünür.⁸⁴ Görüşünü desteklemek için Platon'un *Devlet*'teki erdemler sıralamasına atıfta bulunan Zagzebski; ölçülülük, cesaret ve adaletin yanı sıra bilgeliği de içeren sınıflama ile, Platon'un entelektüel erdemi ahlakî erdemden ayırmadığını belirtir.⁸⁵

“Entelektüel erdemlerin kazanılma biçimi, ahlakî erdemlerden farklı değildir. Her ikisi de erdemli kişileri taklit etmeyi, erdemli davranma pratiğini gerektirir. Her iki erdem türü de belirli duyguları ele almayı ve erdemli davranma becerisini kazanmayı içerir. Her ikisinin de erdemsizlik ve erdem arasında akrasia ve özdenetime ilişkin aşamaları vardır. ... Ahlakî ve entelektüel erdemleri farklı türlere ayırmak için henüz bir neden görmedik.”⁸⁶

Zagzebski, ahlakî ve entelektüel erdemler arasında birçok mantıksal ve nedensel bağlantı olduğu için her iki erdem türünü de içerecek kapsamlı bir erdem teorisi önermiştir. Onun nazarında entelektüel ve ahlakî erdemler arasındaki farklılıklar, birbirinden farklı ahlakî erdemler arasındaki farklılıklar gibidir.⁸⁷ İki erdem türü arasında çok sayıda nedensel bağlantı mevcuttur. Burada Zagzebski ahlakî zaafardan kaynaklanan bazı entelektüel başarısızlık örnekleri sunar. Sözgelimi kıskançlık ve gurur, entelektüel erdemlerin edinilmesini engelleyebilir. Bencil bir kişi kendi bildiğini okumak isteyecektir. Bu nedenle, inançlarındaki herhangi bir hatanın gösterilmesine direnecektir. Bencilliği onu yalnızca kendi görüşünü destekleyen fikirleri okumaya götürebilecektir.⁸⁸ Oysa bir otoriteye yahut topluluğa duyulan güven, entelektüel alçakgönüllülük erdeminin bir ifadesidir. Epistemik

⁸² Zagzebski, *Virtues of the Mind*, xiv.

⁸³ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 256.

⁸⁴ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 139.

⁸⁵ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 139.

⁸⁶ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 157-158.

⁸⁷ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 77, 158.

⁸⁸ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 159.

bencilliği reddetmek, epistemik otoriteyi kabul etmek, başkalarının epistemik olarak bizden üstün olduğunu öğrendiğimizde yapılacak vicdani davranıştır.⁸⁹

Tam tersi durumlar da mevcuttur. Sabır, azim, cesaret gibi pek çok ahlakî erdem de entelektüel erdemlere sahip olmak için nedensel olarak gereklidir. Bazı erdemler ise hem ahlakî hem de entelektüel alanda erdem olma niteliği taşırlar. Örneğin ahlakî cesaret ve entelektüel cesaret arasında yakın bir bağlantı vardır. Keza alçakgönüllülük ve sağduyu gibi erdemlerin hem ahlakî hem de entelektüel biçimleri vardır. Tembellik ve önyargı gibi özellikler ise hem ahlakî hem entelektüel açıdan erdemsizlik addedilir.⁹⁰

En önemli erdemlerden ahlakî bütünlük, kişinin ahlakî açıdan başarısına ilişkin bir değerlendirmeyi içerir. Entelektüel bütünlük de epistemik bir değerlendirmeyi ve kişinin bilişsel çabalarına ve başarısına ilişkin bir değerlendirmeyi içerir. Benliğin bütünlüğü dikkate alındığında, Zagzebski'ye göre ahlakî ve entelektüel bütünlük arasında da bağlantı olmalıdır.⁹¹

4. Zagzebski'nin Ahlak ve Epistemolojiyi Yakınlaştırma Çabasına İlişkin Değerlendirme

Zagzebski'nin erdem teorisi, epistemolojide bazı sorunlara çözüm bulma amacı taşıdığı gibi yukarıda ifade ettiğimiz şekilde, çağdaş felsefenin geldiği yere dair daha geniş kaygılarla da ilişkilidir. Zagzebski'nin söz konusu kaygılara dikkat çekmesi, çağdaş felsefi düşüncenin karakteristik özellikleri ve ortaya çıkardığı sorunlar düşünüldüğünde bizatihi anlamlı ve değerli görünmektedir. Muhtemelen modern sonrası felsefede kendisini gösteren etik ve epistemoloji alanlarındaki kopukluk durumu Zagzebski'yi nispeten radikal diye nitelendirebileceğimiz bir söyleme sevk etmiş, etik ve epistemoloji arasındaki irtibatı gösterme ya da kurma çabası, onun "entelektüel erdemler ahlakî erdemlerin bir türüdür," "normatif epistemoloji ahlakın bir alanıdır" ifadelerinde kendini göstermiştir.

Erdemleri güvenilirliyi yaklaşımdan farklı olarak karakter özellikleriyle sınırlayan, bilişsel yetileri, doğuştan gelen kabiliyetleri erdem kavramsallaştırmasının dışında tutan ve böylelikle entelektüel erdemleri ahlakî erdemlere yakın kılan Zagzebski'nin söz konusu kabulü, onun "entelektüel erdemler, ahlakî erdemlerin bir türüdür" ifadesini bir açıdan

⁸⁹ Zagzebski, *A Theory of Trust, Authority, and Autonomy in Belief*. (New York: Oxford University Press, 2012), 199.

⁹⁰ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 159.

⁹¹ Zagzebski, *Virtues of the Mind*, 162.

meşrulaştırabilir. Zagzebski bu bağlamda kendi içinde tutarlı da addedilebilir. Zira kişinin karakter özelliklerini değerlendirmenin odağına koyan Zagzebski, hem eylemlerle hem de inançlarla olan ilişkileri aynı teori içinde ele almakta, bu yaklaşım ahlakî ve epistemik değerlendirme arasındaki keskin ayrımı ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte yine Zagzebski'nin açıklamalarından yola çıkarak bu iki erdem türünden birini diğersinin alt kümesi olarak konumlandırmaktan ziyade Zagzebski'nin yalnızca onların aralarındaki bağlantıyı temellendirdiğini de savunabiliriz. Nitekim hem ahlakî hem de entelektüel erdemlerin motivasyon ve başarı bileşenlerinden oluşması, üst düzey motivin faili ahlakî ve entelektüel erdemlerin bileşenleri olan motivlere sahip olmaya sevk etmesi ve böylelikle ahlaki ve entelektüel erdemleri birbirine bağlaması gibi hususlar entelektüel erdemlerin ahlakî erdemler olmadığını, irtibatlı ama farklı olduklarını da gösterir. Dolayısıyla kanaatimizce Zagzebski'nin teorisi, iki erdem türü arasındaki ilişkiyi ve yakınlığı göstermeye hizmet etmektedir. Nitekim o, karakter erdemleri olarak ele aldığı entelektüel erdemler ve ahlakî erdemler arasındaki irtibatı ve nedensel ilişkileri anlaşılır bir şekilde ortaya koymuştur.

Etik ve epistemoloji arasındaki ilişki/yakınlık söz konusu olduğunda açıktır ki Zagzebski düşüncesinde bu iki alan arasındaki irtibat yalnızca erdem kavramsallaştırmasından kaynaklanmamaktadır yahut ahlakî ve entelektüel erdemler arasındaki irtibat ile sınırlı değildir. Erdemin anlaşılma biçimi halihazırda mevcut ilişkiyi desteklemektedir. Hatta Zagzebski'nin etik ve epistemoloji arasındaki ilişkiyi kapsamlı ve bütünlüklü bir şekilde kurmayı temin ettiği için "erdem teorisine" dikkat çektiği şeklinde bir değerlendirme yapmak da mümkündür. Çalışmada göstermeye çalıştığımız gibi Zagzebski farklı eserlerinde gerek ahlaka gerek epistemolojiye ilişkin sorunları ele alırken iki alan arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir. Ona göre zaten ahlakî kuramlar epistemolojiye arka plan sağlamaktadır. Eylem temelli ahlak teorileriyle onlara paralel olan epistemik yaklaşımlar arasında kurduğu ilişki bu durumun somut göstergelerindedir. Erdem yaklaşımı ise iki alan arasındaki irtibatı daha esaslı biçimde kurabilmektedir. Hem bilginin hem de mutluluğun iyi'nin bir türü olması, inanç durumlarımıza yönelik mesuliyetimiz ile ahlakî eylemlerimizdeki mesuliyetimiz arasında ilişki kurması⁹² değerlendirme süreçleri

⁹² Eylemlerimizin iyi olduğunu düşünmemiz, eğer onlar iyi değilse bizi sorumluluktan kurtarmadığı gibi doğru olduğunu düşündüğümüz inancımızın da doğru olup olmadığı üzerine düşünmek, bilişsel faaliyet yürütmek

açısından inançları eylemlere benzer olarak ele alması, failliği ele alırken ahlakî eylemler ve inançlar arasında paralellik kurması⁹³ bu durumun örneklerindedir. Ancak bütün bu örnekler normatif epistemolojinin teorik etiğin bir alanı olduğunu değil; iki alan arasında kayda değer bir irtibat olduğunu ve bu irtibata dikkat çekilecek bir zemin tesis edilebileceğini gösterir.

Kuşatıcı bir erdem teorisi, Zagzebski'nin göstermeye çalıştığı gibi hem epistemolojideki bilginin değeri gibi tartışmalar için bir ufuk olabilir, bilişsel davranışlarımızı değerlendirmede yardımcı olabilir, belirli sorunlar için çözüm sunabilir hem de ahlak alanında avantajlar temin edebilir. Bununla birlikte Zagzebski'nin normatif epistemolojiyi etiğin bir alt alanı olarak konumlandırma girişiminin ikna edici olmadığını ifade etmemiz gerekir. Nitekim Zagzebski'nin söz konusu teklifi, alanda bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Sözgelimi erdem epistemolojisinin ahlak teorisi modeline uymasında ısrarcı olma noktasında Zagzebski'den farklı düşündüğünü ifade eden Goldman, epistemoloji ile ahlak felsefesinin farklı alanlar olduğunu savunur, birinde geçerli olan hususun diğesinde de olması gerektiği varsayımını eleştirir.⁹⁴ Benzer şekilde Axtell de epistemik değerlendirmenin etik değerlendirmenin bir türü olduğu iddiasına karşı çıkar. Aynı zamanda bir ahlak felsefecisi olan Zagzebski'nin bu kabulünün ahlakî normlar ve bilimsel bilgiyi karşıt olarak konumlandıran çağdaş görüşlerin yetersizliğine dikkat çekmek olarak görülebileceğini belirtir.⁹⁵ Bu çerçevede erdem teorisi dahilinde iki alan arasında irtibat tesis etme iddiasının, "etiğin kapsamını genişletme" iddiasından daha makul ve ikna edici olduğunu ifade edebiliriz.

Sonuç

Mağaradan çıkıp hakikati elde eden filozofa ittiba ederek "iyi yaşam"ın elde edileceği bir felsefî çerçevenin ortadan kalktığı çağdaş düşüncede hakikat arayışında "yolda olma" mefhumu, yolun nasıl bulunacağı noktasında donanım sahibi olmayı daha da önemli kılmıştır.

sorumluluğumuz dahilindedir. Söz konusu ilişkilendirme için bk. Zagzebski, "Intellectual Motivation and the Good of Truth", 137.

⁹³ Bk. Linda Zagzebski, "Must Knowers Be Agents?", *Virtue Epistemology: Essays on Epistemic Virtue and Responsibility*, ed. Abrol Fairweather - Linda Zagzebski (New York: Oxford University Press, 2001), 142-157.

⁹⁴ Alvin I. Goldman, "The Unity of the Epistemic Virtues", *Virtue Epistemology: Essays on Epistemic Virtue and Responsibility*, ed. Abrol Fairweather - Linda Zagzebski (New York: Oxford University Press, 2001), 31.

⁹⁵ Axtell, "Recent Work on Virtue Epistemology", 21.

Zagzebski'nin işaret ettiği gibi günümüzde doğru olarak kabul ettiğimiz birçok şeyin aslında doğru olmadığına dair yaygın şüphe, felsefi, ahlakî, pratik, bilimsel alanlardaki görüş ayrılıkları doğruya ulaşmanın zorluğunu gösterir. Bu zorlukla başa çıkmada doğruya ilişkin arayış bilişsel olarak doğru davranma biçimini, entelektüel erdemleri gerektirir. Entelektüel cesaret, sebat, tevazu, açık-fikirlilik, adalet gibi erdemlere ve bu erdemlerin bileşenleri olan motivasyonlara sahip olmak önem arz edecektir.⁹⁶ Entelektüel erdemler doğruluğu elde etme ve yanlış inançlardan uzak kalma motivasyonundan zuhur ettiği için böyle bir vasatta erdemlere, özelde entelektüel erdemlere yapılan vurgu, kayda değer bir teşebbüstür.

Zagzebski'nin erdem epistemolojisi, erdem kavramına getirdiği açıklıkla ve mesuliyetçi erdem teorisinin bilginin analizi, Gettier sorunları, bilginin değeri gibi tartışmalarda ne şekilde işlevsel olacağını ortaya koymasıyla epistemoloji alanına önemli katkılar sunmaktadır.

Zagzebski'nin teorik epistemoloji tartışmaları yanında günümüz felsefi düşüncesindeki yönelimleri de eleştiriye tabi tuttuğu ve çözüm önerilerinde bulunduğu görülmektedir. Kadim felsefede "iyi"nin bir formu olan mutluluğu amaçlayan ahlak ile "iyi"nin başka bir formu olan bilgiyi amaçlayan epistemolojinin modern sonrası dönemdeki gibi ayrı görülmemesi gerektiğini, epistemolojiyi etikten ayırmanın suni bir ayırım olduğunu savunan Zagzebski, radikal bir girişimle entelektüel erdemleri, ahlakî erdemlerin; epistemik değerlendirmeyi ise ahlakî değerlendirmenin bir türü olarak konumlandırır. Zagzebski'nin ortaya koyduğu yaklaşımı, ahlak teorisinin genişletilmiş şekli olarak okumak mı, yoksa ahlak teorisi ile epistemoloji arasında var olan benzerlikleri, yakınlıkları vurgulamak olarak mı görmek gerekir, tartışmalıdır. Ahlak alanını genişletip epistemolojiyi dahil etmek radikal ve çarpıcı bir söylem gibi görünse de kanaatimizce onun ortaya koyduğu yaklaşım teklif ettiği erdem teorisi dahilinde etik ve epistemoloji arasındaki irtibatı vurgulamaya hizmet etmektedir.

⁹⁶ Zagzebski, "Intellectual Motivation and the Good of Truth", 153-154.

Kaynakça / References

- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Çev. Saffet Babür, Ankara: Ayraç, 1997.
- Axtell, Guy. "Recent Work on Virtue Epistemology". *American Philosophical Quarterly* 34/1 (1997), 1- 26.
- Başdemir, Hasan Yücel. "Epistemik Erdemler". *İnsan, Din ve Erdemlilik*. ed. Mustafa Çakmak - Hüseyin Algur. 83-93. İstanbul: Dem Yayınları, 2022.
- Batak, Kemal. *Aristoteles'ten Ernest Sosa'ya Erdem Epistemolojisi*. İstanbul: İz, 2017.
- Battaly, Heather. "Intellectual virtues". *The Handbook of Virtue Ethics*. ed. Stan van Hooft. 177-187. Durham: Acumen Publishing, 2014.
- Fairweather, Abrol. "Bridges Between Virtue Epistemology and Philosophy of Science". *Virtue Epistemology Naturalized: Bridges Between Virtue Epistemology and Philosophy of Science*. ed. A. Fairweather. 1-9. New York: Springer, 2014.
- Goldman, Alvin I. "The Unity of the Epistemic Virtues". *Virtue Epistemology: Essays on Epistemic Virtue and Responsibility*. ed. Abrol Fairweather - Linda Zagzebski. 30-48. New York: Oxford University Press, 2001.
- Greco, John. "Knowledge as Credit for True Belief". *Intellectual Virtue Perspectives from Ethics and Epistemology*. ed. Michael DePaul - Linda Zagzebski. 111-134. New York: Oxford University Press, 2007.
- Greco, John – Reibsam, Jonathan. "Reliabilist Virtue Epistemology". *The Oxford Handbook of Virtue*. ed. Nancy E. Snow. 724-746. New York: Oxford University Press, 2018.
- Mehdiyev, Nebi. "Gettier Sorununa Alternatif bir Yaklaşım: L. Zagzebski'nin Erdem Epistemolojisi". *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*. ed. Nebi Mehdiyev. 103-116. İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.
- Pritchard, Duncan. *Bilgi Felsefesi Nedir?*. çev. Hasan Yücel Başdemir. İstanbul: Küre, 2022.
- Şahin, Meryem. *Radikal Şüphencilik Tartışmaları Bağlamında Erdem Epistemolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Turri, John - Alfano, Mark- Greco, John. "Virtue Epistemology". *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Winter 2021 Edition). ed. Edward N. Zalta. Erişim 20 Kasım 2022. <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/epistemology-virtue/>
- Wright, Sarah. "Virtue Responsibilism". *The Oxford Handbook of Virtue*. ed. Nancy E. Snow. 747-764. New York: Oxford University Press, 2018.
- Zagzebski, Linda. *A Theory of Trust, Authority, and Autonomy in Belief*. New York: Oxford University Press, 2012.
- Zagzebski, Linda. "Gettier Sorunlarının Kaçınılmazlığı". *Epistemoloji: Temel Metinler*. ed ve çev. Hasan Yücel Başdemir. 135-148. Ankara: hititkitap, 2011.
- Zagzebski, Linda. "Intellectual Motivation and the Good of Truth". *Intellectual Virtue Perspectives from Ethics and Epistemology*. ed. Michael DePaul - Linda Zagzebski. 135-154. New York: Oxford University Press, 2007.
- Zagzebski, Linda. "Must Knowers Be Agents?". *Virtue Epistemology: Essays on Epistemic Virtue and Responsibility*. ed. Abrol Fairweather - Linda Zagzebski. 142-157. New York: Oxford University Press, 2001.
- Zagzebski, Linda. "The Search for the Source of Epistemic Good," *Metaphilosophy* 34 (2003), 12-28.
- Zagzebski, Linda. *Virtues of the Mind: An inquiry into the nature of virtue and the ethical foundations of knowledge*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.

Zagzebski, Linda – DePaul Michael. “Introduction”. *Intellectual Virtue Perspectives from Ethics and Epistemology*. ed. Michael DePaul - Linda Zagzebski. 1-12. New York: Oxford University Press, 2007.

Zagzebski, Linda - Fairweather, Abrol. “Introduction”. *Virtue Epistemology: Essays on Epistemic Virtue and Responsibility*. ed. Abrol Fairweather - Linda Zagzebski. 3-14. New York: Oxford University Press, 2001.